

GUSTAF WINGREN

PREDIKAN

GLEERUPS

härvidlag märka vissa inkonsekvenser. I intet fall föreligger emellertid någon svårighet att finna vägen till arbetet ifråga. Vid de tillfällen, då uppgift om upplaga saknas, kan tryckåret tjänstgöra som vägvisare.

Lund den 2 augusti 1949

Gustaf Wingren

I. PREDIKANS SITUATION

1. ORDET OCH MÄNNISKORNA

Predikans situation, predikans ort, anges klarast, om man sätter predikan i relation till två storheter, det givna bibelordet och de församlade människorna. Den uppgift, inför vilken predikanten står, då han ger sig i kast med predikan, är uppgiften att åvägbringa ett möte mellan ordet och människorna, att knyta »bandet mellan texten och församlingen».¹ För att nu genast komma med hela det följande arbetets huvudtes, så må det redan här på vår framställnings första sida sägas, att i mötet mellan ordet och människorna sker det, vartill ordet och människorna var för sig bestämts. Ordet är till för att förkunnas, dess objektiva innehåll blir fullt tydligt, först då det predikas.² Människan är skapad genom skaparordet i begynnelsen och bestämd till att leva av det, som utgår ur Guds mun. Människorna uppfatta tydligt sig själva och mottaga det sanna människolivet i hörandet av Guds ord. Ordet är framme vid det mål, till vilket det sändes ut, först då det får ingång hos människorna. Människan är framme vid den källa, ur vilken hon kan få människolivet, just då Skaparens ord når henne.

Denna dubbla tes om ordet och människorna rymmer ingen självklarhet. Den behöver tvärtom noga underbyggas, om den omsider skall bli stark nog att definitivt fördriva

¹ Jfr Oscar Quensel, *Homiletik*, 3 uppl. 1910, sid. 51.

² Jfr H. Cunliffe-Jones, *The authority of the biblical revelation* 1945, sid. 107 f.

den oriktiga grundsyn, som står den emot och som i stort sett behärskar fältet för närvarande. Den vanliga synen på bibelordet är sålunda den, att texternas strängt objektiva innehåll är givet för den historiserande, avståndstagande betraktelsen, så långt borta från ordets predikan som möjligt.³ Därför ser man också helt följdriktigt det för predikan säregna och konstitutiva däri, att i den också ett personligt, subjektivt moment kommer till. Det blir detta personliga moment, som gör predikan till predikan. Härav följer, att den slutpunkt, mot vilken den normala homiletiska frågeställningen oavbrutet tenderar, är predikanten, hans öppenhets för ordet, hans kontakt med tiden, hans gudsförhållande och hans strider.⁴ Varje möjlighet att komma ur denna för predikan helt ofrukbara koncentration på predikanten torde vara uteslängd, sålänge man fasthåller den falska

³ Härri kan givetvis ur en synpunkt ligga något riktigt. Exegelet måste betrakta den aktuella predikan såsom något, vilket kan rubba honom ur hans strävan att få tag på ordets objektiva innehåll. Exegelet måste vara inställd på ren iakttagelse, liksom naturvetenskapsmannen är, då han undersöker sammansättningen, innehållet i någonting. Men såsom det ligger i begreppet näring, att näringen ges åt människor och inmundigas, så ligger det i den historiskt föreliggande Skrifvens väsen, att den förkunnas och hörs såsom tilltal. Texternas karaktär av kerygma är just det resultat, till vilket den rent historiskt arbetande exegeten kommer. Därav följer, att ett predikande av samma texter toke lägger något nytt och främmande till texterna. Det subjektiva ligger icke i predikans uttan i den dåliga predikan, den predikan, som ej får fram textens faktiska innehåll. Jfr här de intressanta anmärkningarna hos Julius Schiewind, Zur Synoptiker-Exegese, i Theologische Rundschau 1930, sid. 165—167 samt Karl Ludwig Schmidt, Das Christentum und die synoptischen Evangelien, i Jesus Christus im Zeugnis der Heiligen Schrift und der Kirche (Beih. 2 zur »Evang. Theologie«), 2. Aufl. 1936, sid. 18. Utförligare om exegetik och predikan nedan i avsnittet V: 1, »Skaparen och segraren».

⁴ Nästan karikatyrmåsigt blir detta drag hos Fr. Niebergall, Wie predigen wir dem modernen Menschen? I, 3. Aufl. 1909, II, 2. Aufl. 1906, men det präglar även M. Schian, Die Predigt (Prakt.-theol. Handb. 2) 1906, sid. 31 ff. och mängder av homiletiska småskrifter. I nyare arbeten domnera inte dylika synpunkter på samma sätt, men en verklig upprepning har icke ägt rum förrän i den barihanskt influerade »Wort«-teologien och de därur härflytande prediktorerna. På den kanten glider man emellertid i stället, som vi strax skola se, på en annan ursprung: där sättes ordet antitetiskt mot människans som människa.

grundföreläggningen, enligt vilken predikan leder ut ur den fulla objektiviteten in i en subjektiv färgläggning av det, som står att läsa i texten. Betrakta vi den gängse synen på den andra storheten, människorna, för vilka ordet predikas, ståta vi givetvis här på motsvarande fenomen. Människan uppfattas såsom ett väsen, som vilar i sig självt, som är precis lika mycket människa, antingen hon mottager ordet eller icke mottager ordet. I det senare fallet kommer blott något religiöst till, något som hon i och för sig, utan att fördenskull förlora i mänsklighet, hade kunnat vara utan.⁵ Detta religiösa tillägg till det rent mänskliga är systematiskt sett en exakt motsvarighet till det subjektiva, personliga moment hos prästen, vilket enligt samma oriktiga grundsyn var det för predikan konstitutiva. Hela vår framställning igenom ämna vi hålla en front riktad emot den skeva uppfattning utav predikan, som härmed summariskt skisserats.⁶ Ur ständigt nya synpunkter komma vi att varna, att det faktiskt föreliggande skriftordet självt reser kravet på att få bli predikat och att ordets innersta väsen blottas, då det predikas. På samma sätt äro människorna såsom människor bestämnda för Guds ord, de få sitt liv ur ordet.⁷

Men då vi ange predikans situation genom att sätta den i relation till ordet och till människorna, har detta icke närmast den djupa principiella innebörd, som vi nyss vidrört. Den enklaste och närmaste meningen är den rent yttre:

⁵ Uppfattningen, att människan utan tro vore den rent objektivt inställda människan och att tron vore ett utträde ur den rena objektivitetens sfär, är t. ex. helt främmande för Luther. Se härom Gerhard Ebeling, Evangelische Evangelienauslegung (Forsch. zur Geschichte u. Lehre des Protestant. 10: 1) 1942, sid. 376 ff. Här står Luthers djävulsstro i vägen. För modernt tänkande ligger emellertid nämnda uppfattning synnerligen nära till hands.

⁶ En annan front riktar sig mot den antiliberala reaktion, som sätter det objektiva emot det mänskliga och som i själva verket är negativt bunden av den subjektivism, som den bekämpar. Ordet och människorna, de två höra samman. Ordet är ett slag contra Satans väld, för människorna är ordet liv.

⁷ Jfr Erich Fascher, Gottes schöpferische Lebensmacht, i Aus der Welt der Religion (Rudolf-Otto-Ehrung) III 1940, sid. 58 f.

det grundläggande för predikan är förekomsten av två ting, ett ord att förkunna och en eller flera människor att förkunna för. Det strider mot språkbruket att begränsa termen predikan till den förkunnelse, som äger rum i den regelbundet återkommande gudstjänsten och som omgärdas av en liturgi. De predikningar, om vilka Nya testamentet berättar, t. ex. Petri predikningar i Apostlagärningarnas tidigare kapitel, vilka äro urtypen för det kristna kerygmat, äro icke alltid kultpredikningar.⁸ Däremot kan man utpredikan icke tänka bort dessa två, ordet som fram bäres, människoskaran som det fram bäres till. Ifall endera av de båda är borta, är predikan icke för handen. Bönen, lovsången och tillbedjan behöva icke höras av någon människa för att vara, vad de äro. Utredningen, den vetenskapliga framställningen, biografien äro av redogörande typ, och det ligger icke i deras väsen, att den, som nedskriver sådana redogörelser, skriver dem till någon. Propagandatalet är riktat just till någon, avser att nå ett resultat i åhörarkretsen, men det ligger ej i dess väsen att det utlägger ett budskap, ett ord om något, som har hänt. Så skulle man kunna gå igenom den ena formen av tal efter den andra och finna, att predikan bevarade sin särart, uppvisade sin gräns gentemot varje annan form — utom en. Om man tänker sig, att en viktig händelse ägt rum, exempelvis att en fiende blivit slagen, och att någon sändes iväg för att meddela de människor, som beröras av händelsen, exempelvis invånarna i ett land eller en stad, meddela dem denna nyhet, så har ett dylikt sändebud just ett ord att fram bära, och till ordets väsen hör då, att det fram bäres till en människoskara. Ur formens synpunkt, litterärt sett, finns det ingen skillnad mellan ett sådant budskap och pre-

dikan. På ett eklatant vis bekräftar detta förhållande riktheten av vår uppställda definition utav predikan. Just här skall gränsen vara vag och flytande. Ty i Nya testamentet betyda orden »kerygma» och »evangelium» sammanfattningen av det kristna budskapet, och dessa bägge termer äro hämtade ur samma sfär, de äro häroldstermer, kvir-termer.⁹ När Jesus och den urkristna församlingen i ett eller två ord ville ange egenarten i det, som nu skulle predikas, blev det inga helt nya termer, som tillgrepos, utan det blev uttryck med gamla rötter i vardagslivets mark, uttryck, som redan voro laddade med en bestämd betydelse. Predikan är den utskickade budbärarens nyheter. Den härmed givna aspekten på förkunnelser skall i fortsättningen ofta och länge sysselsätta oss.¹⁰

Predikans situation är sålunda angiven genom det dubbla faktum, att ett ord talas till hörande människor. I den vanliga högmässogudstjänsten markeras detta också genom att texten är bestämd och att den direkt uppläses från bladet, varefter själva predikan, textutläggningen börjar. Nedanför predikstolen sitta människorna och vänta på ordet. Den yttre bild, som en sådan söndagligen upprepad scen erbjuder, är en god illustration till predikans väsen, det som all predikan undantagslöst är: det blotta fram bärandet av det anförtrödda budskapet till de människor, som befinna sig inom räckhåll för ordet. Men det är icke fruktbart att ställa den mekaniska frågan, om varje predikan måste ha en text eller ej. När missionären i en tillfälligt samlad grupp för

⁸ Se här Julius Schniewind, *Evangelion I* (Beitr. z. Förd. christl. Theol. 2: 13) 1927, sid. 25, 40 f., 93, 103 ff., II (Beitr. z. Förd. christl. Theol. 2: 25) 1931, sid. 182 f., Einar Molland, *Das paulinische Evangelion* 1934, sid. 14 ff., Gerhard Friedrich, *κῆρυγμα, κήρυγμα, κήρυγμα*, i Theol. Wörterbuch zum N. T. III 1938, sid. 686, 702, 714 ff., Archibald M. Hunter, *The unity of the New Testament*, 2nd ed. 1944, sid. 20 f.

¹⁰ En, som tidigt såg den teologiska innebörden i den nytestamentliga terminologien härvidlag, var Einar Billing. Se hans *Föreläsningar*, 2 uppl. 1921, sid. 72 ff. och *De etiska tankarna i urkristendomen*, 2 uppl. 1936, sid. 298 ff.

första gången berättar om Kristus i en asiatisk eller afrikansk by, har han antagligen icke börjat med textläsning, men om evangeliet framföres, äro predikans alla kännetecken tillstädes. Det budskap, som efter den första pingstdagen riktades till människorna och som då ropades ut till judarna i första hand, eftersom de voro närmast, det budskapet når genom missionärens predikan idag ifrågavarande by i Afrika eller Asien. Rymmer missionärens predikan ej evangeliets ord, är den ej budet om Kristi verk, om Guds gärningar, utan blott ett tal om »kristendomen» såsom den värdefulla, högststående religionen, då kan man ju börja diskutera, huruvida det verkligen är fråga om en predikan. Religiösa föredrag om kristendomen förekomma dock som bekant även i svenska högmässor och trots att de börja med textläsning behövde man också här diskutera, om de skola kallas predikningar. Det viktiga är icke frågan om text eller icke text som startpunkt utan frågan om det av predikanten framsagda såsom totalitet är ett kerygma eller ej.¹¹ Har man väl sett budskapets frambringande såsom uppgiften, torde man visserligen alltid vara tacksam över texten och allra mest över den förelagda, icke fritt valda texten. Men att härv göra det osvikliga yttre kännetecknet på predikan låter sig icke göra. Det sant bibliska perspektivet är vida djupare: ordet är ytterst Guds skaparord, och detta skaparord är kött i Kristus. Då Kristus predikas, predikas ordet.

De tvänne problem, som vi nu senast tangerat, frågan om textpredikan och textlös predikan samt frågan om församlingspredikan och missionspredikan, äro i viss mån debattämnen i litteraturen, och det är på sin plats att här något närmare gå in på dem.

Enighet råder om att predikan på något sätt står i sam-

¹¹ Vad speciellt missionsförkunnelsen beträffar, jfr här Anders Nygren, Missionsens plats i kristendomens centrum, i Svensk teol. kvartalskr. 1943, sid. 115 ff. och G. Wingren, Das Evangelium und die Mission, i Evangelisches Missions-Magazin 1947, sid. 141—146.

manhang med den starka ställning, som det talade ordet ägde inom det gamla Israel.¹² Om man med predikan menar skriftutläggning, textutläggning, börjar dock icke predikan i denna tekniska innebörd förrän i efterrelik tid. Antagligen äro judendomen och kristendomen — jämte av dem möjliga påverkade kultformer — ensamma i religionshistorien om att sätta det fritt framförda budskapet så i centrum, som de båda göra.¹³ Ett tecken på sambandet med judendomen är just texten, skriftläsningen, vilken kännetecknade den synagogala gudstjänsten.¹⁴ Inom homiletikens historia har alltid majoriteten av predikoteoretiker velat hävda textens oumbärlighet för den evangeliska predikan och kunnat göra det på goda historiska grunder.¹⁵ Vissa rätt betydande säringar (stående exempel i de flesta homiletiska handböcker äro Claus Harms och Alexandre Vinet) hålla dock styvt på rätten till och möjligheten av en textlös predikan. I vår tid har Helmut Schreiner i sitt omfattande arbete, Die Verkündigung des Wortes Gottes (2 uppl. 1936), sökt sitta tvisten genom att införa en distinktion mellan »Verkündigung» och »Predigt». Enligt honom är »predikan» i dubbel avseende bunden, dels vid gudstjänsten, dels vid texten.¹⁶ »Förkunnelse» är det vidare begreppet, däri rymms mycket, som icke är liturgiskt omramat och som icke är textutläggning.¹⁷ Nu brukar ju en dylik orddistinktion sällan i och för sig betyda mycket; allt beror på vilka konkreta företeelser som infogas i den ena och den andra gruppen. Och nu förhåller det sig så, att Schreiner som

¹² Se Brilioth 1945, sid. 3 f. Jfr Ivan Engnell, Gamla testamentet I 1945, sid. 86 f.

¹³ Jfr Brilioth 1945, sid. 2.

¹⁴ Johannes Leipoldt, Der Gottesdienst der ältesten Kirche 1937, sid. 9 och 22 f.

¹⁵ Quensel 1910, sid. 42 f., Y. Brilioth, Exeges och predikan, i Den nya kyrkosynen 1945, sid. 125. Jfr tesen hos Regis Prenter, Bibelen og vor forkyndelse 1942, sid. 17 f.

¹⁶ H. Schreiner, Die Verkündigung des Wortes Gottes, 2. Aufl. 1936, sid. 170—174.

¹⁷ Ibid., sid. 129 f.

exempel på »förkunnelse», som icke är »predikan» och icke är skriftutläggning, nämner den *missionerande* förkunnelsen i Apostlagärningarna. Eftersom detta petrinska kerygma i Actas tidigare del för vår följande framställning får central betydelse, måste vi dröja något vid det problem, som här öppnar sig. Därmed dras frågan om församlingspredikan och missionspredikan in i den förut nämnda frågan om textlöshetens möjlighet.

Det första, som härvid måste sägas, är följande: det ursprungliga kerygma, om vilket Actas förra häft vittnar, är klart och tydligt utläggande av helig skrift. Centrum i det, som förkunnas, är ett skeende, Kristi död och uppståndelse, och budskapet har sin fulla mening såsom budskap först därigenom, att dessa händelser framställas såsom fullbordan av »skrifterna» (Apg. 2: 17, 25; 3: 18, 24; 10: 43 med flera ställen).¹⁸ Om man släpper det mera mekaniska betraktelsesättet, enligt vilket skriftutläggning blott finnes där, varest en text först läses upp och en utläggning därpå följer, och om man i stället frågar efter det sakliga innehållet i det, som framsäges, måste man om sådana storheter som Petrustalen i Acta säga, att de till hela sin substans och kärna äro alltigenom skriftutläggning. Ännu viktigare är dock ur samma principiella synpunkt det faktum, att det budskap om de gammaltestamentliga profetiornas fullbordan i Jesu korsdöd och uppståndelse, som muntligen ropas ut av apostlarna enligt Acta, att detta kerygma går genom hela den skriftsamling, som kallas Nya testamentet, att varje nytestamentlig skriftgrupp mitt i sin särart dock rymmer just detta enhetliga kerygma.¹⁹ Ty det betyder, att om vi

¹⁸ C. H. Dodd, *The apostolic preaching*, new ed. 1944, sid. 21 f., A. M. Ramsey, *The resurrection of Christ*, 2nd ed. 1946, sid. 22 ff. Jfr även R. V. G. Tasker, *The Old Testament in the New Testament* 1946, sid. 58 ff., A. G. Hebert, *The throne of David*, 3rd impr. 1945, sid. 127 ff. och dens., *Scripture and the faith* 1947, sid. 45 ff.

¹⁹ Det stora värdet med Dodd's *The apostolic preaching* ligger däri, att denna tes på ett enkelt och helt övertygande sätt bevisas. Se också från tidigare år K. L. Schmidt, *Die Verkündigung des Neuen Testa-*

ta vårt nuvarande skriftliga Nya testamente och ställa frågan, vad dess grundbudskap är, vad — för att bruka en god hermeneutisk term — dess generalscopus är, så blir svaret identiskt med den korta sammanfattning, som talen i Apostlagärningarnas begynnelse ge oss: denne Jesus, som blev korsfäst, honom har Gud gjort till Herre (Apg. 2: 36), livets furste, som dräptes i Jerusalem, honom har Gud uppväckt från de döda (Apg. 3: 15). Talen i Acta äro utläggning av Gamla testamentet, och de äro vidare förslingen av Nya testamentets budskap om uppfyllelsen.²⁰

Alltså: kerygmat i Acta är utläggning av vissa gammaltestamentliga texter. Men kerygmat ifråga är onektigen, såsom Schreiner antyder, *missionspredikan*.²¹ Möjligheten föreligger, att ifrågavarande nytestamentliga förkunnelse icke säger oss någonting alls om den predikan, som ägde rum inom församlingen. C. H. Dodd synes göra en markerad skillnad mellan kerygma och didache. »Undervisningen», didache, bygger på kerygmat och ges åt församlingsmedlemmar eller åt sådana, som äro på väg att bli det. Kerygmat däremot skulle vara själva missionsbudskapet, »the public proclamation of Christianity to the non-Christian world». ²² Det är överraskande, att Dodd, som i *hela* Nya testamentet ser ett utslag av ett och samma ständigt upprepade kerygma, momentant kan falla in i ett sådant distingerande. De brev, som predika kerygmat allra tydligast, äro t. ex. I Petri brev och andra liknande, riktade till kristna församlingar i trängmål.²³ Alla fyra evangelierna förkunnas genom sin uppläggning och disposition, att döden och upp-

ments in ihrer Einheit und Besonderheit, i *Theologische Blätter* 1931, sp. 113—120. Efter Dodd har temat blivit vanligt och gängse inom bibelteologien.

²⁰ Angående den höga åldern och ursprungligheten i Acta-talens Petrusformler se E. Heibelert Stauffer, *Die Theologie des Neuen Testaments*, 3. Aufl. 1947, sid. 223.

²¹ Schreiner 1936, sid. 129.

²² Dodd 1944, sid. 7 ff.

²³ *Ibid.*, sid. 44 f.

ståndelsen är Kristusgärningens mittpunkt.²⁴ Det låter naturligtvis säga sig, att Nya testamentet som totalitet är en missionsskrift, liksom kyrkan är mission. Men då får också benägenheten för mekaniska åtskillnader vika, då får man se både det påbörjade och det fortsatta kristenlivet såsom ett liv ur ordet, såsom ett oavbrutet återvändande till det enda evangeliet, ordet om Kristus. Det är falsk intellektualism att söndra de i församlingen infogade från missionskerymat.²⁵ Där bakom ligger föreställningen, att om man hört evangeliet en gång, så kan man det, varför man så småningom bör övergå till något annat. I själva verket har budskapet om Kristi död och uppståndelse sitt yttersta syfte däri, att vi, som höra det, dö och uppstå, och eftersom vår egenvilja icke vill underkasta sig denna livsprocess, blir ordet om Kristus alltid något nytt, oväntat, friskt intill vår dödsdag.²⁶ Att tillämpa det enda kerymat på varje livssituation, att »undervisa» så att det drabbbar, nedriver och uppbygger, det kräver visserligen nya formuleringar. Men markanta differenser skilja redan de nytestamentliga skrifterna åt. Ändå är det enhetliga kerymat där, mitt i mångfalden, ja, tack vare den. Det är av yttersta vikt, att Nya testamentets enhet *icke* ligger i formler, som ordagrant återvända i skrift efter skrift.²⁷ Kerymats livsluft är växlingen.

²⁴ Ibid., sid. 48 f., 54, 69, sammanfattningsvis om Nya testamentet som helhet sid. 74.

²⁵ Starkare tonvikt på det propedeutiska draget i missionspredikant lägger f. ö. Albrecht Oepke, Die Missionspredigt des Apostels Paulus (Missionswissenschaftl. Forschungen 2) 1920, sid. 63 ff., 76 ff.; jfr även Olaf Moe, Apostelen Paulus' förkyndelse og lære 1928, sid. 15—30 och R. Bultmann, Theologie des Neuen Testaments I 1948, sid. 68 f. Rörelsen gick snarare in mot kerymat än bort ifrån det.

²⁶ Se Karl Fezer, Das Wort Gottes und die Predigt 1925, sid. 98 f., där motsättningen mellan »Missionspredigt» och »Gemeindepredigt» upplöses, vidare Paul-Wilhelm Gennrich, Die Christologie Luthers im Abendmahlsstreit 1929, sid. 98 f. och Fritz Hahn, Luthers Auslegungsgroundsätze und ihre theologischen Voraussetzungen, i Zeitschr. f. syst. Theol. 1934—1935, sid. 179 f., 214.

²⁷ Lika viktigt är, att det enhetliga budskapet utvinnes ur olika gammaltestamentliga skrifter, t. ex. Ps. 22 och 69, Ebed-Järlve-sångerna från Deuterotesaja, som utgjorde församlingens heliga skrift och som säkert

I det ögonblick, då växlingen är borta, är det djupa enhetliga budskapet borta.

Som vi senare skola se, är det urkristna kerymat kärnan icke bara i Nya testamentet utan i Bibeln som helhet. Det härskar nu en egenartad överensstämmelse mellan den grundsyn på Bibels enhet, som exegeterna äro på väg mot, och den grundsyn på Skriftens innehåll, som reformatorerna, särskilt Luther, i allt sitt verk hävdade.²⁸ Ej minst i engelsk exegetik och bibelteologi finnas ansatser, som peka rakt på reformationens budskap, och man strävar att komma tillrätta med »översättnings»-problemet, med uppgiften att till nutiden överföra det urkristna budskapet, utan att utnyttja den hjälp på vägen, som reformationen dock erbjuder.²⁹ Det torde nämligen vara okänt bland de bibelforskare i icke-lutherska länder, som nu samla det nytestamentliga grundkerymat kring dödens och uppståndelsens faktum, det torde vara okänt för dem, att de med dessa tvenne termer, död och uppståndelse, direkt träffa centrum i hela Luthers teologi, det, kring vilket allt, vad Luther säger, vrider sig som kring en axel. Och detta gäller icke bara Luther själv utan i stort sett den lutherska reformationen, sådan denna genomfördes i flera europeiska länder under 1500-talet. Den reformatoriska principen för predikant var mycket klar och enkel: att predika är att till åhörarna bringa Skriftens innehåll, att säga det, som Bibeln själv säger.³⁰ Gud talar i Bibeln, och när Bibeln förkunnas, talar

lästes i församlingen. Se Tasker 1946, sid. 34. Jfr notisen hos Karl Holl, Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte III 1928, sid. 119, enligt vilken under den gamla kyrkans tid mission bedrevs enbart i form av predikan i församlingstjänsten, till vilken främlingar voro synnerligen välkomna.

²⁸ Jfr Anton Fridrichsen, Jesus, Johannes, Paulus, i En bok om bibeln 1947, sid. 157.

²⁹ Se Hunter 1944, sid. 31—33 och C. H. Dodd, The Bible to-day, repr. 1947, sid. 122 ff. Många andra kunde nämnas.

³⁰ Karl Bauer, Die Wittenberger Universitätstheologie und die Anfänge der deutschen Reformation 1928, sid. 44 (om Luther), Gustaf Lizell, Uppsatser i praktisk teologi 1920, sid. 133 (om Olavus Petri).

alltså Gud från predikstolen till människorna. Guds ord är Kristus, och när evangeliet ljuder, är den uppstående Kristus med sitt liv med i ordet, så att Kristus levande sitter in hos den människa, som lyssnar i tro.³¹ Visa de nutida bibelteologernas försök i rätt riktning, då framstår den lutherska predikan under reformationens begynnelseår som ett ovanligt rent utslag av nytestamentligt kerygma. Och denna 1500-talspredikan är till sin grundriktning och typ en utpräglad församlingspredikan. Det urkristna kerygmat om Kristi verk i död och uppståndelse har såsom ingen annan faktor i kyrkohistorien visat sig äga makt att förnya den söndagliga predikan.³² Man kan icke vid den principiella analysen av predikans problem bortse härifrån. Budskapet om korset och uppståndelsen är grundvalen ej blott för missionsförkunnelsen utan för predikan överhuvud.

Den nysnämnda lutherska satsen, att predikan, i den mån den är biblisk predikan, är Guds eget tal till människorna, visar sig ganska svår att i praktiken fasthålla. Man glider lätt in i tanken, att predikan enbart är ett talande om Gud i stället. Och den glidningen förvandlar så småningom gudsbilden, så att Gud blir den fjärran deistiske Guden, som är borta från det predikade ordet och blott omtalas, såsom en frånvarande omtalas. Det hjälper icke att om Gud utsäga, att han är skapande och att han är nära den förkrossade, ifall icke predikans ord får bli ett tilltal till de människor, som samlats. Ty skapande och nära är Gud, just genom att han talar sitt ord. Och tilltalet i sin tur uppkommer icke genom något slags psykologiskt utstuderad närhängenhet från predikantens sida utan utestittande därigenom, att predikan konstitueras återger textens mening såsom ett ord till den skara, som sitter och hör. Inom homiletiken har en dylik syn på predikoupppgiften varit

³¹ K. Holl, *Gesammelte Aufsätze* I, 2. und 3. Aufl. 1923, sid. 546 ff., *Ragnar Bring*, *Luthersk bibelsyn*, i *En bok om bibeln* 1947, sid. 255 f.

³² Jfr Hermann Herin, *Die Lehre von der Predigt* 1905, sid. 86 ff.

svårare att *fasthålla*, än man skulle kunna tro. Där den trängt igenom och börjat få väldet, har den i regel haft influenser från Lutherforskning och bibelteologi att tacka härför.³³ En viss kommunikation av stoff och synpunkter har under de senaste decennierna ägt rum mellan den praktiska teologien och särskilt homiletiken å ena sidan, den systematiska och exegetiska teologien å andra sidan. Under 1920-talet och 1930-talets tidigare del var det kanske främst systematiken, som var den aktiva faktorn visavi homiletiken, t. ex. den barthianska teologien i Tyskland, på senare år synas exegeterna — som ju under tiden utvecklats sig till bibelteologer — i någon mån ha övertagit rollen som impulsivare, ej minst i Sverige och England.³⁴ Och de homiletiska frågeställningarna, de av den faktiska predikan resta problemen, ha från sitt håll utövat ett mycket hälsosamt inflytande på det systematiska och exegetiska arbetet: det har ställts frågor till den teologiska vetenskapen, vilka denna till sin egen skåda tidigare försummat men som den nu så småningom drivits att befatta sig med — icke för att bli mindre vetenskaplig utan tvärtom för att bli mer. Både exegeter och systematiker ha förts in till en djupare förståelse av sitt eget föremål, Bibeln och det kristna budskapet. Här kan ett samarbejde vara i antågande, som bäst befordras, ifall ett målmedvetet arbete koncentreras till gränspårgorna mellan disciplinerna.³⁵

Efterföljande framställning avser att vara ett bidrag till en problemdebatt av denna art. Vi ta sålunda upp predi-

³³ Fezer nämner i sitt homiletiska arbete 1925 dels Holls *Lutherstudier*, dels Barths teologi; se Fezer, sid. 78.

³⁴ För det tidigare skedet, då den tyska teologien var särskilt livaktig, se förutom Lutherrenässansen och den dialektiska teologien t. ex. Erich Schaeders tvänne böcker, *Das Geistesproblem der Theologie* 1924 och *Das Wort Gottes* (Beitr. z. Förd. christl. Theol. 2: 22) 1930, nu nästan glömda, för det senare skedet se ovan i fönotförelsen omnämnda engelska arbeten och, för Sveriges del, *En bok om kyrkan* 1942, *En bok om bibeln* 1947.

³⁵ Se Y. Brilioth's recensioner av tysk homiletisk litteratur i *Svensk teol. kvartalskr.* 1936, sid. 173—184, och 1937, sid. 194—197.

kan, kerygmat, det kristna budskapet till principiell analys. Vår uppgift är icke historisk, så att vi t. ex. skulle inrikta oss på att ge en bild av den urkristna förkunnelsen eller av reformationens predikan. Visserligen röra vi oss vid lösningen av varje i fortsättningen uppställd fråga med historiskt stoff, särskilt bibliskt, fornkyrkligt och reformatoriskt sådant. Men vår frågeställning är och förblir principiell: vad betyder det att predika? vad är predikans innebörd? För att vinna ett riktigt svar på den grundfrågan gå vi till vårt stoff, först och främst till Bibeln, men även till dem, som i olika tider för sina samtida utlagt bibelordet, särskilt till dem, som gjort detta i de klassiska skedena utav kyrkans historia, exempelvis under de första århundradena och under reformationstidevarvet.³⁶ Vid diskussionen om det rika stoffet eftersträva vi, så långt det är möjligt, kontakt med det problemläge, som råder på olika håll i den teologiska litteraturen, eftersom just ett möte mellan de aktuella tendenserna i skilda discipliner är av stor betydelse för frågan om predikan och kan förmodas föra denna fråga framåt. Här får alltså systematik, exegetik, Lutherforskning och homiletik, ibland även patristik, mötas och gemensamt bidra till att lösa ett enda problem, det teologiska, principiella problemet om predikans väsen och egenart.

Men om underlaget för vår studie över predikan sålunda blir ganska brett och av allmänteologisk karaktär, behövs det å andra sidan direkt påpekas, att vårt syfte är en systematisk bestämning av *predikan*, icke mer. Där stannar vår

³⁶ De perioder, vilkas skriftutläggning har mest att lära en i detta stycke, äro de tider, i vilka det bibliska budskapet har en kamp att föra mot innehållsligt sett främmande och kristendomsfientliga åsikter, när evangeliet predikas emot den aktiva evangelieförvärgningen. Därför stå fornkyrkans antignostiska skede och reformationens kampar såsom något av det mest lärorika i kyrkohistorien. De perioder, i vilka alla äro överens om att Bibeln har rätt, tappa oelbart inriktningen på *budskapet* och börja i stället kretsa kring frågan, vilka de människor äro, som ta kristendomen på allvar, vilka bland alla dessa namnkristna som äro de sanna kristna.

undersökning, den går inte vidare till en eventuell bestämning av teologien såsom en ordets teologi, en kerygmats teologi, skriftteologi eller något dylikt. Det är predikan, detta begränsade, som här står under debatt, och när predikans mening och innebörd fixerats, är vår arbetsuppgift för denna gången slutbehandlad.³⁷ Utan tvevel borde frågorna om teologiens uppgift och metod också tagas upp till ny begrundan, och delvis har detta redan börjat ske, varvid man tydligt kan märka, att diskussionen rör sig i riktning mot sådana begrepp som ordet, förkunnelsen, kerygmat.³⁸ Tendenserna äro rätt lika varandra på så skilda håll som i Norden, England, Tyskland och Schweiz. Just emedan det förhåller sig så, är det av en viss vikt att inskräpa, att vår här påbörjade undersökning stannar vid den mer anspråkslösa uppgiften att analysera själva predikans begrepp, så att vi alltså redan på förhand ha klart insävat räckvidden av det, som i det följande säges. Inledningsvis är det emellertid befogat att peka även på det vidare, det teologiskt-metodologiska problemet, samtidigt som man skjuter undan det eller i varje fall skjuter det på framtiden.

Den gamla satsen, att det är »ordets primat», som skiljer reformationen från Rom, tycks ur ständigt olika synpunkter vinna ny bekräftelse.³⁹ Ordet kan icke inordnas under någon annan storhet, varken under kyrkans läroämbe eller under en allmän livsbetraktelse, utan att ordet förlorar den ställning, som det hos Luther intar. Skall den riktiga utlägg-

³⁷ Därför behålls vårt sista kapitel av frågorna om texten, kyrkoåret och den häri inneliggande Kristustron, frågor, mot vilka på visst sätt hela framställningen tenderar. Den för predikan specifika problematiken är sålunda icke ett språngbräde, från vilket man kan nå de större och allmänare ämnena, utan en slutpunkt.

³⁸ Se t. ex. R. Prenter, Dogmatikkens historiske Karakter, i Festskrift til Jens Nørregaard 1947, sid. 248, 251 f.

³⁹ Jfr Bauers arbete 1928, sid. 145—152, vidare K. E. Skjoldsgaard, Metafysik og Tro 1937, sid. 279, dens., Idealisme og Realisme i Thomismens Gudsbedømmelse, i Festskrift til Jens Nørregaard 1947, sid. 283 f., även Rudolf Johannessøn, Person och gemenskap enligt romersk-katolsk och luthersk grundskådning 1947, sid. 182 ff.

ningen av ordet vara den, som ges av kyrkan, då har kyrkan primatet och icke ordet. Ordet är emellertid det första, efter-som Kristus är den förste, för att detta köttordna ord må ljuda, sänder Kristus ut apostlar — detta är den rätta ordningsföljden: då är det ordet som styr, ordet som gestaltar, medan detta annars tvärtom blir föremål för styrelse och gestaltning.⁴⁰ På ett liknande sätt mister ordet sin ställning, ifall teologien börjar med en allmän livsåskådningssram, inom vilken vissa grundfrågor fixeras, varefter de bibliska dokumenten och andra kristna dokument få avge svar på grundfrågorna. Då äro grundfrågorna utformade oberoende av ordet. Men det hör till ordets anspråk, att det kräver att få gestalta själva grundfrågorna. Ordet tappar något av sitt eget innehåll, när det skall svara på andra frågor än sådana, som födas ur ordet självt.⁴¹ Eftersom ordet på detta sätt måste vara både utgångspunkt och centrum, finns det mycket, som tyder på att vi vid bestämningen av teologiens uppgift behöva mera medvetet än hittills samla trådarna omkring ordets begrepp för att sedan *därifrån* betrakta andra storheter. Därmed skulle vi närma oss icke blott reformationen utan även fornkkyrkan och framför allt Bibeln.

Men en allmän ramm för teologien är given genom det blotta faktum, att den är vetenskap, en vetenskap bland andra vetenskaper. Från och med upplysningstiden börjar religionen att bli ett moment, ett område av kulturlivet, och kristendomen betraktas som en religion. Från och med ungefär samma tid begynner teologien att bli en vetenskap i teknisk mening, en vetenskap bland de andra, med kristendomen som sitt objekt.⁴² För Luther var detta okänt: såsom doctor biblicus forskade han i ordet och talade han ordet till sin tids människor, men det var ingen principiell skill-

⁴⁰ Närmare härom nedan i avsnittet IV:1, »Försoningens ämbete».

⁴¹ En sådan främmande grundfråga är enligt R. Johannessons 1947, sid. 10 och 183 den för romersk teologi typiska värdeaspekten.

⁴² Se R. Brings, Teologi och religion 1937, sid. 128 ff.

nad mellan den utläggning, som gavs i föreläsningsskatedern, och den, som gavs i predikstolen. Varken i den ena lokalen eller i den andra var det för Luther fråga om »religion» i upplysningens mening eller om odlandet av en viss avdelning mänsklig kultur, utan det gällde överallt och alltid Guds ord till oss.⁴³ I nutida teologi har det funnits bestämda tendenser och försök till en återgång dit, en benägenhet att bortropa distinktionen mellan predikan och teologisk vetenskap och att göra själva förkunnandet av ordet till teologiens uppgift; i varje fall har t. ex. Karl Barth tidvis lutat åt en dylikt syn på teologien.⁴⁴ Teologien blir då antingen omedelbart predikan eller också en hjälpvetenskap till predikan. Ett teologiskt program av den typen förtjänar ingående diskussion. Vad Barth angår, finns det bestämda skäl att kritisera det sätt, varpå han genomför sitt program. I den barthiska teologien är nämligen ordet, »das Wort Gottes», till sitt innehåll så fattat, att det bibliska budskapet rent faktiskt stundom får svårt att göra sig gällande.⁴⁵ Men detta är en sak för sig, därmed är programmet icke kritiserat. En granskning av programmet självt kan endast ske i samband med en omfattande analys av teologiens metodfråga, vilken i Sverige bearbetats med ett intresse och en grundlighet som knappast annorstädes och vilken här inställs i ett stort religionsfilosofiskt sammanhang — man behöver bara erinra om Nygrens och Brings arbeten.⁴⁶ En debatt med hela denna svenska litteratur kräver en egen

⁴³ Bauer 1928, sid. 44, 149 f.

⁴⁴ K. Barth, Das Wort Gottes und die Theologie, 7. bis 8. Taus. 1929, sid. 101—103, 156 ff. samt dens., Die christliche Dogmatik I 1927, sid. 18 ff.

⁴⁵ Jfr G. Wingren, »Ordet» hos Barth, i Svensk teol. kvartalskr. 1948, sid. 249 ff.

⁴⁶ A. Nygren, Dogmatikens vetenskapliga grundläggning, 2 uppl. 1935, och Filosofisk och kristen etik, 2 uppl. 1932, samt R. Brings, Till frågan om den systematiska teologiens uppgift I (Lunds univ.'s årsskr. N. F. 1: 29: 1) 1933. Betydande bidrag ha lämnats av ett flertal andra svenskar.

undersökning, ägnad uteslutande åt problemet om teologiens uppgift och metod.⁴⁷

Predikans principiella fråga kan däremot behandlas för sig. Här är det icke nödvändigt att diskutera religionsfilosofiska teorier eller att fixera det vetenskapliga arbets förläggningar. Ingen har infogat predikan i ett sådant sammanhang; predikan är i jämförelse med teologien en relativt fristående storhet, som kan göras till föremål för intern systematisk-teologisk analys. Därmed är vår begränsade uppgift inringad och angiven. Det enda, som ytterligare kunde tarva omnämnande på förhand, skulle möjligen vara detta, att de direkt praktiska spörsmålen om predikans uppställning, framförande o. dyl. självfallet här inte komma att påkalla vår uppmärksamhet.⁴⁸ Homiletiken har såsom

⁴⁷ Ett huvudproblem för en sådan undersökning kan formuleras så: utöva de frågeställningar, som i religionsfilosofien och metodläran hos B. Ring och hos Nygren aktualiseras, ett störande inflytande på det internt teologiska arbetet med att återge det karaktäristiskt kristna eller äro frågorna rent formala, äro de utan varje sådant innehåll, som försvårar framställningen av ordets innehåll? Ett annat huvudproblem för samma undersökning kan formuleras så: möjliggör den stundom hos Barth mötande tesen, att teologi är ordets förkunnele, historiska och kritiska undersökningar utav det kristna budskapets innebörd i dess bestämda åtskillnad från annat i idehistorien givet gods eller är det tvärtom så, att identifikationen av teologi och predikan försvårar det internt teologiska arbetet med att framställa det yttre ordets faktiska innehåll? Den barthianska och den lundensiska teologien äro i metodiskt avseende varandras diametrala motsatser. Det är min förhoppning att i ett planerat arbete om teologiens metodfråga kunna göra dem båda till föremål för analys och debatt.

⁴⁸ Förmodligen är det också motiverat att uttryckligen framhålla, att vi icke ha förrutsatt, att allt vad som säges eller skrivs i det kyrkliga arbetet skulle vara predikan. Kyrkans undervisande uppgift kan icke tillfalla lösas inom predikans rami; här krävas speciella former för studie- och bildningsarbete. Detsamma gäller kyrkans plikt att vid särskilda tillfällen ta ställning till aktuella samhällsfrågor. Icke sällan visar det sig ganska olyckligt att utnyttja predikan för dylika ställningsuttag: predikan lider ofta uppenbar skada av dylikt inbrott. För detta ändamål behövas likaledes speciella former. Detta är blott två exempel, andra kunde nämnas. För undvikande av missförstånd må det alltså här understrykas, att vår positiva behandling av predikan ej ett ögonblick innebär en negativ värdering av sådan kyrklig verksamhet, som icke faller direkt under predikan. Å andra sidan är det klart, att predikan bör rymma både konkret historisk, teoretisk undervisning och tydliga

en gren av den praktiska teologien sina speciella problem, som icke äro av systematisk natur, liksom exegetiken såsom en filologisk disciplin har sina egna frågor, i vilka systematikern icke har att tala. Vad vi här gripa tag om, är predikans principiella, systematiska grundproblem. Det ligger i ämnets beskaffenhet, att det ej låter sig behandlas såsom ett systematiskt-teologiskt ämne utan ideliga konfrontationer med det arbete, som bedrivs i andra discipliner. Ty predikans grundval är skriftordet och predikan är en pågående funktion i det nu aktuella kyrkolivet. Men vid alla dylika konfrontationer begränsa vi oss genomgående till sådana synpunkter och frågor, som — fastän upparbetade inom de andra disciplinerna — dock vetta in emot den systematiska teologien och som till denna ställa en fordran på fortsatt bearbetning av det gemensamma stoffet, en fordran, som särskilt exegeterna ofta uttala.⁴⁹

2. PREDIKANS DILEMMA

Består predikans situation, såsom nyss framhävdes, däri, att predikan är mötet mellan ordet och människorna, så består predikans dilemma däri, att *mötet* går förloret, varvid genast den skeva disjunktionen inträder: *antingen* handlar predikan om ordet (det objektiva) eller om människan

ord i samhällsfrågor, ifall den text, som för dagen skall utläggas, motiverar detta — för att nu åter ta ovanstående två exempel. Det viktiga är, att texten, det givna bibelordet, och intet annat har valdet över predikan samt att ordet talar till de människor, som äro närvarande, icke till de frånvarande. Med de frånvarande har predikan aldrig primärt att skaffa. Så snart de frånvarande bli huvudpersoner, är den kerymnatiska karaktären förloret, ty i *mötet* mellan ordet och människorna ligger predikans väsen.

⁴⁹ Se sålunda K. L. Schmidt i Jesus Christus 1936, sid. 31 ff.; jfr A. M. Hunter 1944, sid. 31 ff.; tämligen genomgående hos C. H. Dodd 1947. Bland homiletiker och praktiska teologer med dörren öppnad åt systematikern kan man nämna Eduard Thurneysen. Se t. ex. hans uppsats om Die Aufgabe der Predigt i Theologische Aufsätze K. Barth zum 50. Geburtstag 1936, sid. 38 ff.